

Beeldende kunstenaaars in thorn in de 20e eeuw

Auteur Jac Forschelen

VOORGESCHIEDENIS

Thorn heeft zich altijd mogen verheugen in en grote toeloop van beeldende kunstenaars. Zij kwamen ten tijde van het bestaan van het stift om er de opdrachten van de abdis en de stiftsdames te aanvaarden en uit te voeren. Het opdrachtgeverschap en de financiering van de kunstwerken waren in deze tijd eenduidig in Thorn geconcentreerd en de kunstzinnige productie alhier kende een bestemming in en voor Thorn. Later – na de ondergang van het stift in 1794 – veranderde de situatie. De adellijke dames vluchtten en ook het geld stroomde weg. De 19e eeuw, een tijd van sociaal-economische neergang, waarin de Thornse bevolking moeite had om het hoofd boven water te houden, wordt gekenmerkt door een ‘kunstzinnige crisis’. Een uitzondering is het optreden van een eenling, Pierre Cuypers, die zijn architectonische vaardigheden inzette om van de zwaar gehavende Abdijkerk, ooit een onverbrekelijk onderdeel van een imposant gebouwencomplex, een op zichzelf staand gebouw met een grote allure te maken.

PIET WIEGMAN EN DE BERGENSE SCHOOL

De culturele lucht klaarde op in het begin van de 20e eeuw en met name na de Eerste Wereldoorlog. Dit was geenszins te danken aan een hernieuwd opdrachtgeverschap vanuit Thorn en aan vrijkomende gelden alhier, maar aan een toevloed van kunstenaars van elders. Zij kwamen, vaak op zoek naar inspiratie, terecht in het oude stadje en vonden hier een atmosfeer, die zich onderscheidde van de rest van Nederland en aansloot op die van zuidelijke streken. De eerste die zich in Thorn melde was Piet Wiegman. Hij kwam, met zijn vrouw Janna, in 1922 en vestigde zich in het pand Trippaardstraat 3. Hij was tijdens zijn opleiding aan de Rijksacademie voor Beeldende Kunst in Amsterdam in aanraking gekomen met Limburgse kunstenaars als Henri Jonas en Joep Nicolas, die hem wezen op het pittoreske stadje. Via de bekende ‘dokter in de Peel’, Hendrik Wiegersma, kwam Wiegman al spoedig in contact met geestverwante kunstenaars als de beeldhouwer Ossip Zadkine en de Belgische schilder Constant Permeke. Andere kunstenaars bezochten Wiegman geregeld in Thorn, zoals zijn broer Mathieu, Jan Sluijters en Leo Gestel. Tezamen frequenteerden zij hotel-café Crasborn, alwaar zij vol vuur discussieerden over nieuwe artistieke ideeën, expressiemiddelen, kleurgebruik en thema's. Piet Wiegman en zijn vrouw werden spoedig de centrale figuren van een avantgardistische kunstkring, die Thorn het karakter gaf van een ware ‘kunstkolonie’. Vele van deze kunstenaars zouden later in het Noord-Hollandse Bergen opduiken en bekend worden als ‘Bergense School’. Ze ontptopten zich als vernieuwers van de schilderkunst in Nederland. Zij werkten in een ‘onopgesmukte expressionistische’ stijl, waarbij niet langer de ‘uiterlijke werkelijkheid’ centraal stond, maar het ‘innerlijke, het gevoel’, weergegeven door een ruige penseelvoering en warme, vaak donkere kleuren.

Er kwam een plotseling einde aan het verblijf van Piet Wiegman en zijn vrouw in Thorn in 1929, met de dood van hun zoontje Peter. Vooral op aandrang van zijn vrouw Janna keerde Wiegman terug naar Groet.

VLUCHTIGE VOORBIJGANGERS RAOUL HYNCKES EN KAREL APPEL

RAOUL HYNCKES, KUBIST, MAGISCH-REALIST EN LANDSCHAPSSCHILDER

Raoul Hynckes vertoefde in de periode 1926-1927 één jaar in Thorn. De Belgische kunstenaar woonde in een eenvoudig huisje in de Wilhelminalaan. Hij had een geregeld contact met collega-kunstenaar Piet Wiegman, die tegelijkertijd in Thorn vertoefde. Echter, van een wederzijdse beïnvloeding was geen sprake. Hynckes was geboren in Brussel als zoon van een eigenaar van een textielververij en stomerij. Hij kreeg zijn opleiding aan de kunstacademies van Brussel en Mechelen. Geboren in 1893 diende hij – bij de inval van de Duitsers in 1914 – in het Belgische leger. Hij week na de nederlaag uit naar Nederland. In Kessenich kwam hij de grens over en maakte hij voor het eerst kennis met Thorn. Later, in 1926, kwam hij er terug. Hij verliet het stadje spoedig weer. Blijkbaar had het geen gunstig effect op zijn gemoedstoestand. Hij schreef: “Het is een zeer schilderachtig en op het eerste gezicht ook lieflijk dorp, maar als ge er een tijd verblijft zult ge niettemin de melancholie ondergaan, die ervan uitgaat...”. Aan het begin van zijn loopbaan schilderde Raoul Hynckes impressionistische havengezichten en landschappen. In de jaren twintig werkte hij een aantal jaren in een kubistische stijl. Hij creëerde bewust geen diepte in zijn werken, door voorwerpen van bovenaf weer te geven. In de loop van de jaren twintig kreeg Raoul Hynckes meer aandacht voor stofuitdrukking. Hynckes bestudeerde oude schildertechnieken en ontwikkelde daarmee een eigen – magisch- realistische - stijl met elementen, die herinneren aan het vanitas-stilleven uit de zeventiende eeuw. De thema's dood en vergankelijkheid komen vaak voor in zijn werk. Raoul Hynckes overleed op 79-jarige leeftijd in zijn woonplaats Blaricum. Zijn werken zijn te bewonderen in menig Nederlands museum.

KAREL APPEL EN DE ‘THORNSE STADSGEZICHTEN’

Na een ruzie met zijn vader, had Appel zich aangemeld bij de Rijksacademie voor Beeldende Kunst in zijn geboortestad Amsterdam. Hier werd hij ferm ondersteund door het hoofd van de afdeling Bouwkunst, Beeldende Kunst en Kunstnijverheid, Eduard Gerdes, een overtuigd NSB'er. Met de opmars van de geallieerden, leek het Appel raadzaam om de wijk te nemen.

Via zijn vriend en studiegenoot Leo Hofman uit Venlo was hem de naam van Thorn ter ore gekomen en koos hij voor het witte stadje als tijdelijke verblijfsplaats. Ook het verblijf van Karel Appel in Thorn was geen lang leven beschoren. Hij kwam in de zomer van 1944 – onder invloed van de oorlogsomstandigheden – in Thorn terecht. Hij verbleef op een kamertje in hotel-café Smeets in de Hoogstraat. In zijn levensonderhoud voorzag hij door het schilderen van kleine, expressionistische stadsgezichten van Thorn, die wel eens werden verloot door de beide harmonieën van Thorn. Soms duiken deze schilderijtjes op, zoals enkele jaren geleden in het tv-programma ‘Tussen Kunst en Kitsch’. Toen de lucht weer opklaarde, keerde Appel in mei 1945 terug naar de hoofdstad. Het verhaal gaat, dat hij bij zijn vertrek zijn hotelrekening niet kon betalen. Toen hij als alternatief enkele van zijn kunstwerken aan de hoteleigenaar aanbood, weigerde deze ze als betaalmiddel te aanvaarden. Legde hij zich in zijn ‘Thornse periode’ toe op kleine stadsgezichten, vaak opgezet in donkere kleuren (bruin, oker, donkerblauw), na de oorlog veranderde zijn werk. De vorm, lijn en kleuren waren het resultaat van een impulsieve, spontane actie, waarbij werd teruggegrepen op kindertekeningen en de zogenaamde ‘primitieve’ kunst (Afrikaanse invloeden zijn herkenbaar). Karel Appel overleed in 2006 in Zürich en hij werd begraven in Parijs, tussen andere grootheden, op de begraafplaats Père Lachaise.

EEN NAOORLOGSE LICHTING

Na de Tweede Wereldoorlog reikte de naamsbekendheid van Thorn steeds verder en strekte die zich uit tot over de landsgrenzen. Zijn historische – hier en daar vervallen – karakter, pittoreske hoekjes, hellende, met maaskeien geplaveide straatjes en ruige stadsboerderijen nodigden kunstenaars van diverse pluimage uit, om hier te komen schilderen. Hun verblijf was kortstondig en beperkte zich veelal tot één of enkele dagen. Bekende en minder bekende schilders als Toon van de Muysenburg, Agnes van den Brandeler, Herman Bogman en Cor Noltee doken hier op, om na een kortstondig vertoeven weer te vertrekken. Jacoba Greven bleef hier langer. Zij woonde vanaf 1957 in de Baarstraat, om daarna te verhuizen naar de Bogenstraat. Zij stierf in Thorn in 1999. Langer staan wij stil bij het driemanschap Frans van den Berg, Harrie van de Boel en Ad Maas. Werd Van de Boel in Thorn geboren en getogen, de andere twee kwamen van elders om zich hier langdurig te vestigen en in de samenleving te integreren.

FRANS VAN DEN BERG EN DE DIEPERE ZIEL VAN ZIJN OMGEVING

Frans van den Berg werd in 1919 geboren in Leiderdorp, als zoon van een timmerman. Hij kreeg zijn opleiding in Leiden, aan de kunstacademie ‘Ars Aemulae Naturae’. In de mobilisatietijd – 1939 – kwam Van den Berg terecht in Wessem. In 1952 verhuisde Van den Berg naar Thorn, om er – na een intermezzo in Kessel vanaf 1958 – in 1965 terug te keren.

Het gezin vestigde zich toen in het pand Trippaardstraat 3, waar ooit Piet Wiegman had gewoond. Van den Berg gaf in zijn schilderijen in zijn vroegste periode op expressieve wijze de poëzie van het levensgeluk en de vrede van de gemeenschap op een ongeunstelde wijze weer. In de jaren vijftig kregen zijn kleurexplosies meer raffinement, zelfbeheersing. In zijn ‘Thornse periode’ – na 1965 - kreeg het werk een grotere diepgang; de nadruk lag niet langer op de vertelling, maar probeerde de psyche van de mens en de diepere ziel van zijn omgeving te doorgronden. De laatste fase van Frans’ kunstenaarsloopbaan stond in het teken van het ‘Panorama Thorn’ (1977-1985). In samenwerking met maquettebouwer Theo van der Linden vervaardigde Van den Berg ‘driedimensionaal schilderij’, op een schaal van 1:100, waarin hij via vorm en kleur zijn diepste gevoelens jegens Thorn vastlegde.

AD MAAS, EEN VOLHARDEND ‘OUTSIDER’

Ad Maas werd in 1930 in Tilburg geboren. Hij kreeg zijn opleiding aan de Jan van Eyck Academie in Maastricht. Hij vestigde zich in 1976 in Thorn en bleef hier wonen tot zijn dood in december 2013. Hij gaf dertig jaar tekenles op een middelbare school in Roermond. Maas kan worden gekarakteriseerd als een ‘outsider’, een buitenstaander, levend onder een glazen stolp, afgekeerd van de kunstwereld. Wij ontmoeten twee constanten in zijn werk. Op de eerste plaats is daar het thema ‘koppels’, in eindeloze variaties, elkaar zoekend, betastend, innig, maar onbereikbaar (in inkt, verf, hout, textiel en mergel). Daarnaast zijn daar de teksten, die de ‘koppels’ worden meegegeven. Deze teksten hebben steeds betrekking op geloof, liefde en dood. Zijn oeuvre is veelzijdig te noemen: schilderijen, sculpturen, mummies, tekeningen. Het kent associaties met de Limburgse omgeving en krijgt vorm vanuit inheemse materialen (ongepolijst hout, mergel). Maas was een waarachtig taalkunstenaar, hetgeen voortkwam uit het bedenken van titels voor zijn beeldend werk. Door werk en taal te verbinden ontstonden zijn ‘woordbeelden’. Zeer in het oog lopend zijn de ‘lijfswades van Thorn’; doeken waarin beschilderde mensen werden gewikkeld. In de tweede helft van 2021 tot voorjaar 2022 werd er in het museum aan de Wijngaard een grote tentoonstelling gewijd aan de werken en gedichten van Maas.

HARRIE VAN DE BOEL, KERAMIST EN COLORIST

Harrie van de Boel werd in 1928 in Thorn geboren, als zoon van de directeur van een dakpannenfabriek. In 1961 huwde hij Doris Mostermans. Hij genoot een opleiding aan de Kunstnijverheidsschool en Jan van Eyck Academie in Maastricht. Met zijn vrouw dreef hij tot 1994 in het voormalig koetshuis van zijn woonhuis aan de Hoogstraat een winkel- werkplaats, ‘Atelier de Wingerd’, waarin hij zijn eigen vazen, schalen, beelden en schilderijen te koop aanbood.

Aanvankelijk was Van de Boel vooral keramist, die vazen, schalen en ook beelden vervaardigde, met vaak intrigerende vormen en kleuren en eindeloos variërende glazuren en decoraties. Ook werkte hij in opdracht, en maakte hij abstracte reliëfs en beelden voor scholen, fabrieken en andere gebouwen. In Thorn treffen wij van zijn hand het beeld van de stichter van de abdij, Ansfried, en van de 'Geitebuk' aan. Ook vervaardigde hij het glas-in-loodramen. Van de Boel had een grote passie voor het schilderen. Aanvankelijk schilderde hij landschappen: stadsgezichten van Thorn en herinneringen aan buitenlandse reizen. Later concentreerde hij zich op de weergave van mensen, vooral vrouwfiguren. Hij gebruikte zuivere kleuren, die met een grote ritmiek, via dikke verflagen, op het doek werden gebracht. Harrie van de Boel overleed in 2015 in Amersfoort. De later zeer bekend geworden kunstenaars Désirée Tonnaer en Guido Geelen, beiden afkomstig uit Thorn, kwamen in zijn atelier voor het eerst in aanraking met beeldende kunst.

CONTACTPERSOON TIJDVENSTERS

Bestuursvoorzitter Frans Tonnaer
voorzitter@thorn2030.nl

www.thorn2030.nl